

5. Gurina R. Kak izmerit professionalnuyu kompetentnost? / R. Gurina // Vyssheye obrazovaniye v Rossii. – 2008. – №10. – S. 82-89.
6. Dehtiar H. O. Formuvannya refleksyvnoi kultury studentiv pedahohichnykh universytetiv : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / H. O. Dehtiar. – Kharkiv, 2006. – 19 s.
7. Derevianko T. Ye. Struktura doslidnytskoi kultury vchytelia zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu / T. Ye. Derevianko // Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohika ta psykhohohii». – Kharkiv, 2016. – Vyp. 52/ – С.50-56
8. Zimnyaya I. A. Integrativnyy podkhod k otsenke edynoy sotsialnoprofessionalnoy kompetentnosti vypusknikov vuzov / I. A. Zimnyaya. E. V. Zemtsova // Vyssheye obrazovaniye segodnya. – 2008. – №5. – S. 14-19.
9. Isayev I. F. Professionalno-pedagogicheskaya kultura prepodavatelya: ucheb. posobiye dlya stud. vuzov / I. F. Isayev. – 2-e izd. – M. : Akademiya. 2004. – 208 s.
10. Kovalenko O. E. Teoretychni zasady profesiinoi pedahohichnoi pidhotovky maibutnykh inzheneriv-pedahohiv v konteksti pryednannya Ukrainy do Bolonskoho protsesu : [monohrafiya] / O. E. Kovalenko, N. O. Briukhanova, O. O. Melnychenko. – Kh. : UIPA, 2007. – 162 s.
11. Kozlovskaya I. M. Teoretychni ta metodychni osnovy intehratsii znan uchniv profesiino-tekhnichnoi shkoly : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04 / I. M. Kozlovskaya. – K., 2001. – 459 s.
12. Leontyev A. N. Izbrannyye psikhologicheskyye proizvedeniya / A. N. Leontyev. – T. 2. – M. : MGU. 1983. – 318 s.
13. Osypova T. Yu. Formuvannya profesiino-orientovanoi osobystosti maibutnoho vchytelia : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / T. Yu. Osypova. – Odesa, 2001. – 248 s.
14. Saiuk V. I. Profesiina kompetentnist yak osnova rozvytku suchasnoho vykladacha v systemi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity / V. I. Saiuk // Nova pedahohichna dumka. – 2012. – №3 (71). – S. 57-61.
15. Iahupov V. V. Stanovleniye ponyatiyno-terminologicheskogo apparata kompetentnostnogo podkhoda k professionalnomu obrazovaniyu / V. V. Yahupov // Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika: zb. nauk. prats. – Vyp. 6; Inst-t prof.-tekh. osvity NAPN Ukrainy / [red. kol.: V. O. Radkevych (holova) ta in.]. – K.: Pedahohichna dumka, 2013. – S. 26–33.

УДК [614.25:378] (043.3)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У МЕДИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

Л. В. Дудікова

orcid.org/0000-0002-5841-0147

У статті представлено основні методологічні підходи, використання яких є основою для вирішення наукового завдання щодо формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних університетах.

Методологічний концепт провідної ідеї передбачає формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів на засадах системного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного, аксіологічного, цивілізаційно-середовищного, культурологічного, професіографічного, контекстного, історико-логічного, інтегративного і рефлексивного підходів. Однак провідними є системний і компетентнісний (як різновид діяльнісного) підходи.

Ключові слова: професійно-етична компетентність, методологічні підходи, етична культура лікаря, мотиваційна сфера, медичні університети, майбутні лікарі.

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR FUTURE DOCTORS' PROFESSIONAL AND ETHICAL COMPETENCE FORMATION AT MEDICAL UNIVERSITIES

L. Dudikova

The article draws on the main methodological approaches, which application is the basis for solving the scientific task to form the future doctors' professional and ethical competence at medical universities.

The generalization of future doctors' modern training trends for their professional activity in the leading countries of the world and in Ukraine in the context of the professional and ethical competence formation, the familiarization with the scientific achievement results of the scientists and with the students' training practical experience at medical universities made it possible to identify a number of contradictions that are noticeable in the educational process of higher medical educational institutions. The contradictions can be solved through the rationale of the conceptual foundations and the development of the scientific and methodological foundations for the future doctors' professional and ethical competence formation at higher medical educational institutions. The conceptual basics reveal the methodological, theoretical and methodological-technological concepts of the research main idea.

The methodological concept should reflect the fundamental philosophical and pedagogical ideas, i.e. anthropocentrism, philosophy of education, principles of humanism, socio-cultural development of society, since doctors' activities are aimed at

preserving human life and health. Anthropocentrism, principles of humanism, socio-cultural development of society are the key points in the professional and ethical competence formation, as they reflect the grounds of the vocational aptitude of a doctor.

In addition to the original philosophical provisions, the methodological concept reflects the interconnection and interaction of various scientific approaches. In the study, we keep to the idea that the future physicians' professional and ethical competence formation should be implemented with consideration for the provisions of the systemic, personality oriented, activity based, competence, axiological, civilizational-environmental, cultural, profессиographical, contextual, historical-logical, integrative and reflexive approaches. However, the leading approaches are the systemic and competent (as a kind of activity) ones.

Key words: *professional and ethical competence, methodological approaches, ethical culture of a doctor, motivation field, medical universities, future doctors.*

Узагальнення результатів аналізу науково-теоретичних основ формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах, стану врахування актуальних професійно-етичних проблем сучасної медицини у професійній підготовці лікарів, історико-педагогічних і компаративістських засад формування професійно-етичної компетентності, сучасних тенденцій підготовки до професійної діяльності лікарів у провідних країнах світу в контексті проблеми дослідження, а також результатів діагностики стану сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах України дозволили зробити певні висновки. По-перше, у процесі підготовки майбутніх лікарів до професійної діяльності є суттєві резерви й можливості для покращення ефективності формування професійно-етичної компетентності. По-друге, узагальнення сучасних тенденцій підготовки до професійної діяльності лікарів у провідних країнах світу і в Україні в контексті формування професійно-етичної компетентності, ознайомлення з результатами наукових доробок учених і практичним досвідом підготовки студентів у медичних університетах дало змогу виявити низку суперечностей, які помітні в освітньому процесі вищих медичних навчальних закладів, зокрема:

- між вимогами стандартів вищої освіти щодо рівня і змісту професійно-етичної компетентності випускників – майбутніх лікарів і їх реальною готовністю до медичної практики; між потенціалом інноваційних освітніх технологій і консервативними підходами до організації та змісту підготовки майбутніх лікарів до професійної діяльності;
- між зростаючими обсягами науково-педагогічної, медичної, соціальної, екологічної інформації етико-деонтологічного спрямування та необхідністю її ведення до змісту підготовки майбутніх лікарів;
- між актуальними вимогами до якості педагогічної діяльності науково-педагогічних працівників і їхнього реальною професійно-педагогічною й методичною готовністю до формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів;
- між дидактичними можливостями сучасних інформаційних засобів навчання та інноваційних технологій у сфері охорони здоров'я й реальним ступенем інтенсифікації освітнього процесу у вищих медичних навчальних закладах;
- між мотивами вступу до медичних університетів і навчання студентів та станом задоволення їхніх професійних інтересів і професійної реалізації.

Зазначені суперечності підкреслюють актуальність необхідності вдосконалення освітнього процесу у вищих медичних навчальних закладах та обґрунтування концепції формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів і розроблення технології її реалізації, а також актуалізують необхідність пошуку відповідей на низку проблемних питань. Йдеться про те, що потрібно з'ясувати, які принципи відбору змісту навчання потрібно враховувати на сучасному етапі реформування медичної галузі в Україні для підготовки майбутніх лікарів, здатних надавати кваліфіковану лікарську допомогу в умовах європейської та світової інтеграції; які компоненти освітнього процесу вищих медичних навчальних закладів потрібно модернізувати з метою результативного формування професійно-етичної компетентності першочергово та в якій послідовності, за яким алгоритмом; який зарубіжний досвід заслуговує на імплементацію в освітній процес медичних університетів; як забезпечити взаємну відповідальність суб'єктів освітнього процесу за кінцеві результати професійної підготовки майбутніх лікарів; як узгодити індивідуальну траєкторію розвитку особистості студентів із вимогами державних стандартів вищої освіти щодо змісту та рівня знань, умінь і навичок майбутніх лікарів; які засоби моніторингу потрібно застосовувати для з'ясування стану сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів; як і який досвід підготовки майбутніх лікарів у медичних університетах України доцільно імплементувати в систему освіти з урахуванням національного освітнього законодавства; які освітні, наукові, методичні та інформаційно-технологічні можливості мають медичні університети для цілеспрямованого та системного формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів.

З огляду на це, **метою статті** є висвітлення методологічних засад формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних університетах.

У дослідженні ми виходимо з того, що ці важливі питання можна вирішити шляхом обґрунтування концептуальних основ та розроблення науково-методичних засад формування професійно-етичної

компетентності майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах. Концептуальні основи розкривають методологічний, теоретичний і методико-технологічний концепти провідної ідеї дослідження.

Методологічний концепт, на нашу думку, має відображати фундаментальні філософські та педагогічні ідеї, зокрема людиноцентризму, філософії освіти, принципи гуманізму, соціокультурного розвитку суспільства, оскільки діяльність лікаря спрямована на збереження людського життя і здоров'я від моменту зачаття та вимагає гуманного ставлення до людини, поваги до її особистості, співчуття та співучасті, доброзичливості, благодійності й милосердя, терплячості, взаємодовіри, порядності та справедливості. Ці моральні засади відображено в Етичному кодексі лікаря України, положеннях Міжнародного кодексу лікарської етики, Гельсінкської декларації, Загальної декларації про геном і права людини й Конвенції про захист прав та гідності людини. Важливість дотримання саме цих принципів обґрунтовується також тим, що лікарська і медична етика відображають конкретно-історичні уявлення про цінність людини. Результати аналізу наукових праць із проблеми розвитку медичної етики [1; 2; 3] дозволяють стверджувати про існування сучасних тенденцій функціонування сфери охорони здоров'я. Одна з основних тенденцій полягає в тому що пошук шляхів використання досягнень медицини для збереження життя і покращення здоров'я й довголіття людини ведеться в планетарному масштабі. Отже, людиноцентризм, принципи гуманізму, соціокультурного розвитку суспільства є визначальними положеннями у формуванні професійно-етичної компетентності, оскільки вони відображають вихідні засади професійної придатності лікаря. Від його компетентності, людяності, ставлення до інших та від гуманності медицини загалом залежить здоров'я та життя людей.

Крім вихідних філософських положень, методологічний концепт відображає взаємозв'язок і взаємодію різних наукових підходів. У дослідженні ми дотримуємося думки, що формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів необхідно реалізовувати з урахуванням положень системного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного, аксіологічного, цивілізаційно-середовищного, культурологічного, професіографічного, контекстного, історико-логічного, інтегративного й рефлексивного підходів. Однак провідними є системний і компетентнісний (як різновид діяльнісного) підходи. Обґрунтуємо цю думку.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки системний підхід розглядають як напрям у методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем, розкриття їхньої цілісності, виділення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину [4, с.305]. З філософської точки зору, система (від грецького *systema* – складене з частин, поєднання) – це множина елементів, які знаходяться у відношеннях і зв'язках між собою, завдяки чому утворюється певна цілісність, єдність [5]. Отже, система – це цілісність, у якій усі елементи так тісно пов'язані між собою, що стають відносно до навколишнього середовища та інших систем певною єдністю. Застосування системного підходу до вирішення проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів передбачає її розгляд і вирішення з урахуванням двох площин:

- перша – вивчення феномену «професійно-етична компетентність», її структури і змісту, дослідження актуальних проблем професійної етики в сучасній медицині, сутності і змісту професійної етики та професійно-етичної компетентності в медичній освіті кінця ХХ – початку ХХІ століття в Україні, а також сучасних тенденцій підготовки до професійної діяльності лікарів у провідних країнах світу в контексті формування професійно-етичної компетентності;

- друга – дослідження формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів в умовах освітньої системи медичного університету як комплексного педагогічного процесу з урахуванням варіативності науково-методичного забезпечення професійної підготовки.

Формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів на засадах *особистісно-орієнтованого* підходу передбачає створення необхідних умов для особистісної реалізації студентів, визнання їх активними суб'єктами діяльності, розкриття їхнього потенціалу, здібностей і розвитку професійно-важливих якостей у середовищі медичних університетів на основі загальнолюдських цінностей, створення умов для саморозвитку та самореалізації, а також становлення суб'єкт-суб'єктних відносин. Особистісно-орієнтований підхід у дослідженні пов'язуємо із системним підходом, оскільки, на думку К. Платонова, перший передбачає індивідуальний підхід до людини як до особистості з розумінням її як системи, що визначає всі інші психічні явища [6]. *Особистісно-орієнтований* підхід віддзеркалює найважливіший теоретико-методологічний принцип медицини та медичної психології. К. Платонов підкреслював, що особистісний підхід – «це підхід до хворої людини як до цілісної особистості з урахуванням її багатогранності і всіх її індивідуальних особливостей» [6].

Отже, *особистісно-орієнтований* підхід ми розглядаємо як основу дослідження з трьох площин – створення необхідних умов для особистісної реалізації студентів, становлення суб'єкт-суб'єктних відносин в освітньому середовищі медичного університету, а також ставлення до пацієнта як до цілісної особистості з урахуванням усіх її індивідуальних особливостей.

Урахування *діяльнісного* підходу під час формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів означає організацію та цілеспрямоване управління навчальною діяльністю студентів у загальному контексті їхньої життєдіяльності – спрямованості інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтацій, розуміння сенсу опанування професією лікаря, особистісного досвіду в інтересах професійного становлення. Особливе значення має не просто діяльність студентів, а їхня спільна діяльність із викладачами та наставниками для реалізації спільно сформульованих та визначених цілей і завдань. Педагоги не лише подають готові зразки етичної поведінки та духовної культури, а прагнуть до створення, спільного продукування їх разом із студентами. У контексті діяльнісного підходу студент є не просто виконавцем, він є суб'єктом діяльності, за допомогою якої здійснюється його самореалізація.

Отже, діяльнісний підхід до формування професійно-етичної компетентності передбачає особистісне включення студентів у цей процес. При цьому забезпечується комфортне психологічне самопочуття студентів і викладачів, суттєво знижуються конфліктні ситуації під час навчальної діяльності. Створюються сприятливі передумови для підвищення рівня загальнокультурної підготовки, що є суттєвим для набуття досвіду професійно-етичної поведінки. Важливим є також і те, що діяльнісний спосіб організації освітнього процесу не суперечить існуючій системі навчання в медичних університетах, а доповнює й удосконалює її, зберігаючи все корисне для реалізації освітніх цілей підготовки майбутніх лікарів.

На засадах теорії діяльності, автором якої є Л. Виготський [7], ґрунтується *контекстний* підхід (концепція контекстного навчання, автором якої є А. Вербицький), відповідно до якого, засвоєння соціального досвіду здійснюється в результаті активної діяльності студента. При цьому така діяльність має бути адекватною їхньому практичному застосуванню в майбутній професійній діяльності, передбачає активне навчання, призначене для застосування у вищій школі, орієнтована на професійну підготовку студентів і реалізована за допомогою системного використання професійного контексту, поступове насичення навчального процесу елементами професійної діяльності [8]. У дослідженні ми виходимо з того, що застосування положень цього підходу для вирішення проблеми формування професійно-етичної компетентності передбачає проектування організації освітнього процесу за допомогою дидактичних форм, методів і засобів, що моделюють предметний і соціальний контекст майбутньої професійної діяльності лікаря.

Урахування *компетентнісного* підходу під час формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів обумовлено першочергово тим, що ідеться не про засвоєння студентами відокремлених знань, умінь і навичок (ЗУНів), а цілісного індивідуально-психологічного, інтегративного, багаторівневого утворення, що є результатом здобуття неперервної освіти й об'єднує теоретичні знання з професійної етики, професійно-етичні цінності, морально-особистісні якості та практичні вміння лікаря у сфері професійної діяльності, забезпечує вибір ним свідомої етичної поведінки відповідно до професійно-етичних норм, а також здатність до самореалізації, потребу у професійно-етичному самовдосконаленні впродовж життя. По-друге, компетентнісний підхід тісно пов'язаний із особистісно-орієнтованим підходом – одним із наріжних каменів підготовки майбутніх лікарів до професійної діяльності, оскільки передбачає трансформацію змісту освіти шляхом перетворення на особистісне ставлення до явищ, предметів і процесів навколишньої дійсності, що є необхідними для майбутньої продуктивної професійної діяльності. Тому сформовані під час компетентнісної освіти компетентності перетворюються на власні ціннісні орієнтації суб'єктів навчання. Важливим є і те, що ці суб'єктивні надбання майбутнього лікаря можна виміряти.

По-третє, застосування компетентнісного підходу у процесі формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів, в основу якого ми покладемо ідею діяльнісного (активного) характеру змісту освіти, обумовлено тісним взаємозв'язком із діяльнісним підходом, тому що ефективне формування зазначеної компетентності може відбуватися тільки в діяльності – у процесі виконання студентами медичних університетів практико-орієнтованого комплексу дій.

У дослідженні ми виходимо з того, що одним з визначальних принципів морально-етичного ставлення медпрацівників до пацієнтів є принцип гуманізму – принцип етики й моралі, в основі якого закладено переконання необхідності задоволення потреб людини, збереження її здоров'я та життя. Похідними від принципу гуманізму є принципи «Не зашкодь», «Роби благо», а також принцип поваги автономії пацієнта, справедливості, свободи й захисту його гідності. Власне, ці принципи визначають важливі гуманістичні ціннісні орієнтації лікаря. Результати узагальнення висновків наукових досліджень дозволяють зробити висновок, що гуманістична ціннісна орієнтація активізує всі інші ланки системи цінностей. Отже, оскільки професійна діяльність лікаря ґрунтується на таких цінностях як життя і здоров'я людини – найвищих суспільних цінностях та самоцілі суспільного розвитку, – то одним із наріжних підходів до вирішення проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів є *аксіологічний* підхід. Покладення цього підходу в основу дослідження є важливим ще й з огляду на те, що ціннісні орієнтації особистості стосовно того чи іншого об'єкта (предмета, явища) формуються в процесі їхньої оцінки особистістю, усвідомлення значущості для задоволення життєвих і професійних потреб.

Отже, побудова процесу формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних університетах із урахуванням принципів *аксіологічного* підходу передбачає формування у студентів ціннісного ставлення до професії, до збереження здоров'я та життя пацієнтів, їхньої гідності, а також перетворення компонентів зазначеної компетентності (знань, умінь і навичок) на цінності майбутньої професійної діяльності.

Важливим є також й інший аспект дослідно-експериментальної роботи. Ми припускаємо, що результативне формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних університетах вимагає такої організації освітнього середовища навчальних закладів, яка б забезпечила оптимальний вплив його чинників на усі компоненти зазначеної компетентності. Йдеться про врахування положень *цивілізаційно-середовищного* підходу, який крім створення відповідних умов організації середовища (суспільного, освітнього, групового, інформаційного та ін.) передбачає розгляд педагогічних процесів як цивілізаційних явищ. Тобто такий підхід дозволяє розглядати педагогічну дійсність як результат впливу різних чинників та детермінант розвитку людської цивілізації. Загалом, такий підхід, на думку О. Дубасенюк та О. Вознюка означає використання законів та особливостей соціально-економічного, історичного розвитку людської цивілізації у сфері аналізу конкретної педагогічної проблеми [9]. А оскільки у дослідженні йдеться про пошук шляхів формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у медичних університетах, то потрібно врахувати особливості розвитку морально-етичних поглядів на лікарську діяльність в історичній ретроспективі, актуальні проблеми професійної етики в сучасній медицині, а також уявлення про професійну етику та професійно-етичну компетентність у змісті медичної освіти у кінці ХХ – початку ХХІ століття в Україні.

Важливе значення для розв'язання проблеми дослідження має, на нашу думку, також врахування принципів *культурологічного* підходу, який, на думку вчених [9], визначається сукупністю методологічних прийомів, що забезпечують аналіз сфери професійної підготовки майбутніх лікарів через призму системоутворювальних культурологічних понять, зокрема «культура», «професійна культура», «норми», «цінності», «етика», «професійна етика», «мораль» тощо. Ці поняття є базовими для розв'язання проблеми дослідження. Крім того, на думку А. Погодіної, культурологічний підхід слугує засобом для створення й аналізу організаційної культури навчального закладу, оскільки вона передбачає формування спільного простору, який охоплює цінності, норми, поведінкові моделі тощо [10]. Ще один важливий сенс культурологічного підходу полягає у підготовці майбутнього фахівця, здатного бачити себе в загальнокультурному контексті суспільства, повністю соціалізованого із сформованою ціннісно-мотиваційною сферою, до якої належать такі цінності, як життя, здоров'я, гідність людини тощо.

Загалом, на нашу думку, особистісний і культурологічний підходи можна розглядати у межах єдиної гуманістичної орієнтації в освіті.

Що стосується авторського бачення урахування положень *професіографічного* підходу, то у дослідженні ми виходимо з того, що процес формування професійно-етичної компетентності має спрямовувати майбутніх лікарів на реалізацію комплексу вимог до їх майбутньої професійної діяльності, що представлені, наприклад, в Освітньо-професійній програмі галузі знань «Охорона здоров'я».

З точки зору формування професійно-етичної компетентності важливе значення має також урахування положень *рефлексивного* підходу. Йдеться про спрямування освітнього процесу в медичних університетах на використання таких навчально-педагогічних ситуацій, що активізують рефлексію (самосвідомість, Я-концепцію) учасників освітнього процесу. За даними наукових досліджень цей підхід набув широкого поширення в системі зарубіжної професійної освіти як умова вдосконалення професійної педагогічної майстерності, ерудиції та кругозору, а також розвитку критичного мислення та адекватної оцінки результатів професійної діяльності [11]. Рефлексивний підхід у формуванні професійно-етичної компетентності майбутнього лікаря ми розглядаємо як процес звернення до власного досвіду, його осмислення та критичне оцінювання результатів діяльності (навчальної, квазіпрофесійної або професійної). Він передбачає самоаналіз вчинків, оцінку отриманих результатів і співвіднесення їх з поставленою метою для можливості коригування зусиль і прагнення отримати більш високі результати у майбутній професійній діяльності.

Застосування положень *історико-логічного* підходу для розв'язання проблеми дослідження передбачає отримання результатів аналізу досвіду формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у контексті її генези, минулого та сучасного стану, закономірностей та тенденцій тощо.

Розв'язання складної проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах не може бути реалізоване засобами однієї чи кількох дисциплін. З огляду на це провідна ідея дослідження передбачає застосування положень *інтегративного* підходу, що обґрунтовує особливості реалізації в освітньому процесі принципу інтегральності знань у площині їх міждисциплінарності, а також інтеграції цілей професійної підготовки майбутніх лікарів. Інтеграція

розглядається нами як механізм, що реалізує принцип взаємодоповнюваності дисциплін професійного спрямування та гуманітарних дисциплін у контексті формування досвіду професійно-етичної поведінки.

Отже, формування професійної компетентності майбутніх лікарів у медичних університетах супроводжується низкою суперечностей. Їх можна подолати шляхом обґрунтування концептуальних основ та розроблення науково-методичних засад формування зазначеної компетентності, одним з компонентів якої є методологічний концепт. Він передбачає формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів на засадах системного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного, аксіологічного, цивілізаційно-середовищного, культурологічного, професіографічного, контекстного, історико-логічного, інтегративного і рефлексивного підходів. Однак провідними є системний і компетентнісний (як різновид діяльнісного) підходи.

Перспективами подальших розвідок у даному напрям є обґрунтування теоретичного і методико-технологічного концептів провідної ідеї дослідження формування професійно-етичної компетентності майбутніх лікарів.

Література

1. Агаркова А. О. Формування професійно-етичної культури майбутніх лікарів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / А. О. Агаркова ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2011. – 22 с.
2. Тернова О. М. Науково-методичне обґрунтування впровадження принципів біоетики в професійне навчання та практичну діяльність провізорів і фармацевтів [Текст] : дис. ... канд. фармацевт. наук : 15.00.01 / Тернова Олена Миколаївна ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П. Л. Шупика. – К., 2010. – 158 арк. – Бібліогр.: арк. 142–158.
3. Півторак К. В. Формування особистості та мотивації до навчання у студентів медичного університету / Півторак К. В., Феджага І. В. // Медична освіта. – 2013, №4. – С. 28–31.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник [Текст]. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Сидоренко В. К. Основи наукових досліджень : Навчальний посібник для вищих педагогічних закладів освіти / В. К. Сидоренко, П. В. Дмитренко. [Електронний ресурс]. Сайт «Українська педагогіка». Режим доступу – <http://ukped.com/statti/onpd/3709-systemnyi-pidkhd-i-systemnyi-analiz.html>
6. Платонов К. К. Личностный подход как принцип психологии / Платонов К. К. // Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1969. – С. 190–217.
7. Выготский, Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
8. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: Контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991. – 208 с.
9. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 11–18.
10. Погодина А. В. Культурологічний підхід в соціально- психологічних дослідженнях освітніх установ / А. В. Погодина // Психологічна наука і освіта. – 2010. – №1. – С. 41–47.
11. Кулаківська Ю. С. Педагогічна рефлексія як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови ДНЗ / Кулаківська Ю. С. [Електронний ресурс] // Вісник психології і педагогіки. Збірник наук. праць. Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>

References

1. Aharkova A. O. Formuvannia profesiino-etychnoi kultury maibutnix likariv u vyshchikh navchalnykh zakladakh : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 / A. O. Aharkova ; Nats. ped. un-t im. M.P. Drahomanova. – K., 2011. – 22 s.
2. Ternova O. M. Naukovo-metodychne obgruntuvannia vprovadzhenia pryntsyviv bioetyky v profesiine navchannia ta praktychnu diialnist provizoriv i farmatsevtiv [Tekst] : dys. ... kand. farmats. nauk : 15.00.01 / Ternova Olena Mykolaiivna ; Nats. med. akad. pisljadiplom. osvity im. P. L. Shupyka. – K., 2010. – 158 ark. – Bibliohr.: ark. 142–158.
3. Pivtorak K. V. Formuvannia osobystosti ta motyvatsii do navchannia u studentiv medychnoho universytetu / Pivtorak K. V., Fedzhaha I. V. // Medychna osvita. – 2013, №4. – S. 28–31.
4. Honcharenko S. U. Ukrainykyi pedahohichnyi slovnyk [Tekst]. – Kyiv: Lybid, 1997. – 376 s.
5. Sydorenko V. K. Osnovy naukovykh doslidzhen : Navchalnyi posibnyk dlia vyshchikh pedahohichnykh zakladiv osvity / V. K. Sydorenko, P. V. Dmytrenko. [Elektronnyi resurs]. Sait «Ukrainska pedahohika». Rezhym dostupu – <http://ukped.com/statti/onpd/3709-systemnyi-pidkhd-i-systemnyi-analiz.html>
6. Platonov K. K. Lychnostnyi podkhd kak pryntsyv psykholohyy / Platonov K. K. // Metodolohycheskye y teoretycheskye problemy psykholohyy. – M.: Nauka, 1969. – S. 190–217.
7. Vyhotskyi, L. S. Pedahohycheskaia psykholohiya / L. S. Vyhotskyi. – M.: Pedahohyka, 1991. – 480 s.
8. Verbytskyi A. A. Aktyvnoe obuchenye v vysshei shkole: Kontekstnyi podkhd / A. A. Verbytskyi. – M.: Vysshaia shkola, 1991. – 208 s.
9. Dubaseniuk O. A. Profesiina pedahohichna osvita: kompetentnisnyi pidkhd: monohrafiia / za red. O. A. Dubaseniuk. – Zhytomyr : Vyd-vo Zhdu im. I. Franka, 2011. – S. 11–18.
10. Pohodyna A. V. Kulturolohycheskyi podkhd v sotsyalno- psykholohycheskykh yssledovaniakh obrazovatelnykh uchrezhdeniy / A. V. Pohodyna // Psykholohycheskaia nauka y obrazovanye. – 2010. – №1. – S. 41–47.
11. Kulakivska Yu. S. Pedahohichna refleksiia yak zasib formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia inozemnoi movy DNZ / Kulakivska Yu. S. [Elektronnyi resurs] // Visnyk psykholohii i pedahohiky. Zbirnyk nauk. prats. Rezhym dostupu: <http://www.psyh.kiev.ua>